

**LA IMPORTÀNCIA DEL TURISME EDUCATIU
EN ELS ADULTS GRANS: MOTIVACIONS
I EXPERIÈNCIA TURÍSTICA DELS
PARTICIPANTS A LA X INTERNATIONAL
SUMMER SENIOR UNIVERSITY (ISSU)**

La importància del turisme educatiu en els adults grans: motivacions i experiència turística dels participants a la X International Summer Senior University (ISSU)

Carmen Orte Socias
Joan Amer Fernández
Carmen López-Esteva

Resum

La International Summer Senior University (ISSU), en les seves deu edicions, ha constituït una oportunitat excepcional per combinar educació i turisme, tot fomentant una proposta adreçada a la gent gran que permet conèixer l'illa de Mallorca d'una altra manera. En el present capítol es recullen les valoracions de part dels participants de la darrera edició.

Els distints entrevistats coincideixen a assenyalar que l'illa té molt potencial més enllà dels estereotips. Es tracta d'un alumnat amb molta d'experiència en viatges i una alta formació. Per tant, les seves opinions són il·lustratives d'un fragment del conjunt de la gent gran amb capacitat adquisitiva i voluntat per viatjar. Alhora són generadors d'opinió i vehicles molt adients per a la difusió boca-orella entre els seus amics i coneguts. I aquesta difusió la poden fer tant de manera presencial com de manera virtual, a través de les xarxes socials. Per últim, a partir de les contribucions dels entrevistats i l'experiència en l'ISSU, s'elabora una proposta de bases per a un turisme sènior cultural i educatiu basat en programes educatius internacionals.

Resumen

La International Summer Senior University (ISSU), en sus diez ediciones, ha constituido una oportunidad excepcional para combinar educación y turismo, fomentando una propuesta dirigida a las personas mayores que permite conocer la isla de Mallorca de otro modo. En el presente capítulo se recogen las valoraciones de parte de los participantes de la última edición.

Los distintos entrevistados coinciden en señalar que la isla tiene mucho potencial más allá de los estereotipos. Se trata de un alumnado con mucha experiencia en viajes y una alta formación, por lo que sus opiniones son ilustrativas de un fragmento del conjunto de la gente mayor con capacidad adquisitiva y voluntad para viajar. Asimismo son generadores de opinión y vehículos muy adecuados para la difusión boca a boca entre sus amigos y conocidos. Y esta difusión la pueden hacer tanto de manera presencial como de forma virtual, a través de las redes sociales. Por último, a partir de las contribuciones de los entrevistados y la experiencia en la ISSU, se elabora una propuesta de bases para un turismo senior cultural y educativo basado en programas educativos internacionales.

1. Introducció

En el marc del turisme, el sector de la gent gran ha esdevingut un dels sectors principals, per la seva capacitat creixent de consumir. Una de les principals raons és el creixent pes demogràfic de la gent gran als països europeus. D'acord amb l'Eurostat, en termes absoluts, Alemanya, Itàlia, França, el Regne Unit i Espanya són els països de la Unió Europea (UE) amb un nombre més elevat de persones grans. En aquest estudi es parlarà una atenció especial als casos alemany, britànic i espanyol, atès que són els principals mercats emissors de turistes a Mallorca. Els tres països presenten altes esperances de vida, per damunt o en la línia de la mitjana de la UE: Alemanya (homes: 78,6 anys; dones: 83,2 anys), el Regne Unit (homes: 79,2; dones: 82,9) i Espanya (homes: 80,2; dones: 86,1). En el cas espanyol, les projeccions de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), parlen del 26,2% de població més gran de 65 anys el 2031 i el 38,7%, el 2061. Segons l'OCDE (2015), si s'analitza la mitjana d'anys esperats de jubilació per països, hi ha el cas d'Alemanya (homes: 19,4 anys; dones: 22,8 anys), el cas del Regne Unit (homes: 18,5; dones: 22,7) i el cas d'Espanya (homes: 20,4; dones: 23,7).

La indústria de promoció turística fa un èmfasi especial en el sector de la gent més gran de 65 anys perquè es tracta de persones que disposen de poder adquisitiu i volen viatjar (Patterson, 2007). Per això és important conèixer quines fonts d'informació utilitzen les persones grans per prendre les decisions a l'hora de viatjar. Conjuntament a la creixent influència dels mitjans de comunicació, les experiències personals i la transmissió d'informació boca-orella ocupen un lloc rellevant (Patterson, 2007).

Una de les fites del present capítol és establir una proposta de bases per a un turisme sènior cultural a partir de l'experiència de la X edició de la International Summer Senior University (ISSU) / Universitat Internacional d'Estiu per a Persones Grans. Es tracta d'un programa educatiu internacional per a gent gran que s'emmarca dins els programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida i l'educació d'adults grans. El programa és dissenyat, implementat i avaluat pel Grup de Recerca GIFES (Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social) del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques (Universitat de les Illes Balears). La directora del programa és la Dra. Carmen Orte.

A més, s'indaga en els motius per fer turisme i els modes de viatge elegits entre els participants a la X International Summer Senior University, celebrada a la Universitat de les Illes Balears entre el 4 i el 8 de setembre de 2017, a partir de les entrevistes fetes en profunditat a una selecció de sis dels participants. Tot plegat s'emmarca en un enfocament d'aquesta proposta formativa de la X International Summer Senior University (en endavant ISSU) com a proposta de turisme educatiu.

L'ISSU va tenir com a tema d'enguany «The magic of travelling». Al llarg de la setmana, es varen fer conferències, activitats i excursions sobre el món del turisme i els viatges.

Agraïments: Els autors volem agrair el suport econòmic per a la celebració de les IX i X edicions de la International Summer Senior University al Departament d'Economia i Hisenda del Consell de Mallorca. També volem fer arribar el nostre agraïment als alumnes col·laboradors Thalita Van Der Bergh, Abolaji Ayodele, Antonina Siquier, Virginia Marcote i Teresa Quirk per la seva contribució al treball de camp de les entrevistes.

En concret, hi va haver conferències sobre el turisme sènior cultural (Carlos Santos, professor de la Universitat de les Açores, Portugal), el turisme cultural (Kike Bolado, grup IRU), el turisme responsable (Carles Tudurí, professor i cap de l'ONG Turismo Responsable), els impactes del turisme a Palma (Macià Blázquez, professor de la UIB), l'evolució del paisatge turístic a Palma (Jaume Gual, fotògraf), recomanacions per viatjar (Isabel Moreno, catedràtica de la UIB) i el viatge com a forma d'aprenentatge (François Vellas, professor de la Universitat de Tolosa i president de la International Association of Universities of the Third Age). També es va visitar el museu Es Baluard i es va fer una excursió a Sóller. El programa detallat es pot consultar al web <http://summersenioruniversity.uib.eu>

L'objectiu del capítol és recollir les motivacions i l'experiència turística dels participants a l'ISSU, per destacar la importància creixent del turisme educatiu en el sector dels adults grans i per establir unes bases per al turisme sènior cultural i educatiu.

2. El turisme cultural sènior: les propostes culturals i educatives en el marc del Third Age Tourism

2.1. El turisme sènior

El segment dels adults grans, tant des d'una perspectiva econòmica com demogràfica, farà augmentar el volum del turisme en conjunt. Es tracta de l'anomenat turisme sènior, caracteritzat perquè són persones amb una experiència més gran en turisme, són més exigents i disposen de potencial per desestacionalitzar les temporades turístiques (Alén, Domínguez i Losada, 2012). Aquest segment cerca experiències enriquidores i la International Summer Senior University (ISSU) pot ser una resposta a aquesta demanda, perquè és una proposta educativa, cultural i que fomenta la coneixença amb persones d'altres entorns.

El turisme sènior contribueix a la millora del benestar i la qualitat de vida de les persones grans fomentant estils de vida d'envelliment actiu. A més, viatjar pot combatre la soledat i la manca de motivació en aquestes etapes vitals (Marín, García-González i Troyano, 2006).

Tenint en compte els distints perfils dins el turisme sènior segons el gènere, estatus socioeconòmic i nivell educatiu, Alén, Domínguez i Losada (2012) apunten que les

motivacions dels turistes sèniors inclouen: aprofitar el seu temps lliure, visitar llocs que sempre havien volgut visitar, conèixer gent i socialitzar-se, fer coses noves i escapar de la rutina. Les propostes educatives com l'ISSU donen resposta a tots aquests aspectes. Aquests autors hi afegeixen que, a més de les motivacions, és important conèixer els comportaments d'aquests turistes, tot estudiant el tipus de viatge i allotjament que elegeixen, els companys de viatge, els preparatius, la durada de les vacances, els mitjans de transport, l'organització del viatge i les fonts d'informació utilitzades.

2.2. El turisme cultural

La definició de turisme cultural de l'Organització Mundial del Turisme (OMT) subratlla la voluntat dels turistes culturals de voler tenir experiències i trobades que promoguin el coneixement, la diversitat i l'augment del nivell cultural. En aquest sentit, l'OMT destaca el component d'aprenentatge del turisme cultural i la seva aportació al desenvolupament personal i la realització individual dels turistes. Els programes educatius internacionals com l'ISSU estan són adequats per respondre a la demanda d'aprenentatge dels turistes culturals.

L'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) parla del turisme cultural com el desenvolupament turístic amb processos de producció i distribució lligats als recursos culturals (OCDE, 2009). L'OCDE afirma que el turisme cultural és una de les indústries que creix més ràpidament dins el mercat turístic global. També subratllen la necessitat d'incorporar atractius culturals a l'oferta dels destins turístics per millorar la seva diferenciació respecte d'altres destins. D'acord amb l'OCDE, la cultura aporta autenticitat i distinció a l'oferta turística.

D'acord amb Richards (2003 i 2007), el turisme cultural no és només visitar llocs històrics i monuments (visió clàssica del turisme cultural), sinó que també comporta viure i conèixer l'estil de vida dels llocs visitats. Ambdós aspectes comporten la recollida de noves experiències i coneixements. A partir d'aquestes consideracions, Richards (2007) defineix el turisme cultural com el moviment de persones cap a atraccions culturals fora del seu lloc de residència, amb la intenció d'obtenir noves experiències i informacions que satisfacin les seves necessitats culturals.

Els programes educatius internacionals com l'ISSU donen resposta a les demandes del turisme cultural atès que promouen l'aprenentatge, l'acumulació de noves experiències i coneixements, i fomenten la interacció social i l'intercanvi intercultural.

Les experiències turístiques cultural i educativa han esdevingut cada vegada més populars entre els adults grans, ja que constitueixen oportunitats per fer una activitat significativa que comporta un aprenentatge i creixement personal (Sie, Patterson i Pegg, 2016). Com

diuen aquests autors, els viatgers grans cerquen una implicació més gran amb el lloc i la gent local, amb la participació en activitats del destí que visiten. En aquest sentit, es combina la motivació de viatjar amb les aspiracions personals d'aprendre coses noves. El turisme educatiu ha esdevingut una plataforma excel·lent per a l'aprenentatge al llarg de tota la vida.

3. Els programes educatius internacionals per a la gent gran

Els programes educatius internacionals per a la gent gran promouen el turisme sènior. Les mateixes activitats educatives dels programes constitueixen un factor d'atracció per viatjar i visitar els destins on se celebren aquests programes. A més de promoure el fet de conèixer nous llocs, aquests programes fomenten la interacció social i l'intercanvi cultural, aspectes clau per a la qualitat de vida i l'envelliment actiu de la gent gran (Alén, Domínguez i Losada, 2012).

Diferents investigacions acadèmiques subratllen la importància de les relacions socials de les persones grans per a la millora del seu benestar personal i de la seva qualitat de vida (Merz i Huxhold, 2010; Huxhold, Miche i Schüz, 2013; Chen i Feeley, 2014). En aquest sentit, els programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida promouen la relació social i la comunicació interpersonal i, per tant, són instruments per a la millora de la qualitat de vida d'aquest sector de la població.

Merz i Huxhold (2010) exposen que les xarxes de relacions socials són importants per al benestar i la satisfacció vital, especialment en les edats més avançades. Els contactes socials i el suport personal són font de benestar per a les persones grans. En la seva investigació sobre la relació entre benestar i qualitat de les relacions interpersonals, determinen que aquells que puntuen de manera més alta les relacions, també tenen índexs més alts de benestar subjectiu. D'acord amb aquests autors, les relacions de qualitat impliquen més harmonia, una comprensió més elevada, menys conflictivitat i millor cura i suport de confiança. D'altra banda, continuen Merz i Huxhold (2010), les persones amb relacions socials pobres i, per tant, menys connectades, poden reaccionar negativament a les propostes de suport i cura. Chen i Feeley (2014), en el seu estudi sobre el suport social, la solitud i el benestar en les persones grans, afirmen que el suport més gran rebut per la parella, la família i els amics repercuteix en una sensació de solitud més reduïda i una millora del benestar.

En la mateixa línia de recerca trobam el treball de Huxhold, Miche i Schüz (2013) sobre els beneficis i efectes diferencials de tenir amics per a la gent gran. Afirmen que les relacions socials milloren el benestar subjectiu atès que constitueixen oportunitats per a la participació i la possibilitat de fer activitats en un context social (com en els

programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida). Hi afegixen que els contactes socials són importants per al benestar personal i que la gent amb relacions socials més properes presenten una salut més bona i són més optimistes. Finalment, Huxhold, Miche i Schüz (2013) exposen que la implicació en activitats socials per part de les persones grans és especialment beneficiosa si aquestes activitats els fan sentir útils i protagonistes.

4. La Universitat Internacional d'Estiu per a Persones Grans com a proposta de turisme educatiu i cultural

La Universitat Internacional d'Estiu per a Persones Grans o International Summer Senior University (ISSU) és una iniciativa d'aprenentatge de caràcter intercultural impulsada inicialment per la Universitat Oberta per a Majors i coordinada des de 2014 pel Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES). La seva directora des de la primera edició (2009) va ser la Dra. Carmen Orte Socias. ISSU és una activitat de caràcter anual, que se celebra habitualment la segona setmana de setembre i de la qual ja s'han fet deu edicions. Va néixer amb la fita de promoure l'intercanvi d'experiències entre persones grans de distintes universitats del continent europeu.

Com es descriu tant a la web (<http://summersenioruniversity.uib.eu>) com a les memòries anuals, la finalitat de l'ISSU d'afavorir un espai per a l'experiència intercultural entre estudiants grans constitueix un aspecte original i innovador entre aquest tipus de programes. En aquest sentit, ni en el marc de les universitats d'estiu ni en el marc dels programes universitaris per a persones grans, s'han trobat iniciatives semblants, excepte d'alguns programes nord-americans.

Els programes educatius per a persones grans són propostes que treballen per a l'envelliment actiu i que fomenten el *saber*, el *saber ser* i el *saber fer* (Anguera, 2013; Vives, Orte i Ballester, 2015). El disseny de l'ISSU té en compte les necessitats educatives específiques de les persones grans (Lumsden, 1985): la necessitat de funcionament en societat, la necessitat d'expressió, la necessitat de participació, la necessitat d'influir i la necessitat de transcendència. Tant la naturalesa com la direccionalitat del programa tenen presents aquestes necessitats i alhora fomenten les relacions interculturals i intergeneracionals. En la línia de Gairín, Rodríguez-Gómez, Armengol i Arco (2013) i Pérez-Albéniz, Pascual, Navarro i Lucas-Molina (2015), el programa treballa per a l'emancipació sociocultural de les persones grans, en un marc en què les persones grans, a més de continuar aprenent, poden millorar la seva autoestima, compartir experiències i disposar d'alternatives d'oci. Aquests autors hi afegixen que els beneficis del programa van més enllà dels beneficis educatius i arriben a altres esferes de la persona, perquè milloren el seu benestar psicològic, la seva capacitat cognitiva i les seves habilitats socials, a través del coneixement d'altres realitats i la relació amb persones de distintos països.

Al llarg de les deu edicions celebrades, la temàtica treballada ha estat molt diversa. La primera edició s'enfocà a conèixer més bé de l'illa de Mallorca (patrimoni, gastronomia...), així com a treballar el tema de la dependència de les persones grans. La segona edició se centrà en els aspectes divulgatius de la ciència, amb una aproximació interdisciplinària, tant en format de tallers com de conferències. La tercera edició estava dedicada a l'arqueologia, la prehistòria i la història antiga. També tingué, com a element innovador, la visita a l'illa d'Eivissa. La quarta edició va ser una edició monogràfica orientada a la cultura i la gastronomia de les Illes Balears. En el cas de la cinquena edició, el tema va ser la serra de Tramuntana, que l'any 2011 va ser nomenada Patrimoni Mundial per l'UNESCO. La sisena edició s'orientà a les temàtiques del turisme i la ciutadania europea a les Illes Balears. La setena edició adoptà una perspectiva mediambiental i tractà el tema de l'aigua. La vuitena edició se centrà en la literatura, la música i l'art a les Illes Balears. La novena edició es dedicà als estils de vida saludable. Finalment, la desena edició es dedicà al turisme cultural i educatiu.

5. Mètode

Es varen entrevistar 6 dels 10 participants de la X edició de l'ISSU, els mateixos dies que tenia lloc l'activitat, entre el 4 i 8 de setembre de 2017. Els motius de selecció dels entrevistats va ser fer una distribució equilibrada entre els distints perfils dels assistents, tot recollint especialment les opinions dels assistents internacionals.

El perfil dels participants de l'ISSU es correspon amb la tipologia del turisme cultural sènior. Es tracta principalment de persones més grans de 65 anys, amb un nivell educatiu alt, i especialment dones. La major part d'ells s'han informat de l'esdeveniment a través de la seva universitat de persones grans, o a través d'informació de la UIB (correu o pàgina web).

A continuació es relaciona la fitxa tècnica dels entrevistats:

- Alemanya, home, 61 anys. Informàtic i estudis de Política, Filosofia i Economia.
- Estats Units, 53 anys. Enginyer civil. Funcionari de l'Àrea Metropolitana de Portland (Oregon).
- Polònia, dona, 67 anys. Enginyera química. Membre de la Universitat de la Tercera Edat de Lodz.
- Mallorca, dona, 65 anys. Mestre amb estudis de Turisme. Domini de l'anglès i el francès.
- Navarra, dona, 74 anys. Mestre jubilada. Trajectòria i experiència en universitat de gent gran i en voluntariat.

- Madrid, dona, 69 anys. Enginyera informàtica. Trajectòria laboral en un banc. Experiència en programes de persones grans a la Universitat Autònoma de Madrid.

Quant al guió de l'entrevista, en les entrevistes els participants parlen de les seves maneres de viatjar, quins aprenentatges fan en els seus viatges, què entenen per turisme educatiu i cultural, què és per ells el turisme responsable, quins són els principals impactes del turisme i, finalment, quin és l'atractiu de Mallorca com a destinació turística. Pel que fa al buidatge de la informació, seguint els paràmetres de l'anàlisi qualitativa de dades, es resumeixen les principals aportacions a partir de les categories derivades del guió de l'entrevista.

6. Resultats

L'aprenentatge dels viatges ocupa un lloc destacat en les entrevistes. Les persones entrevistades prioritzen les relacions amb els residents, per conèixer sobre les seves formes de vida, la seva cultura i el seu país. Subratllen que el turisme els «obre la ment», perquè els permet contactar amb altres formes i estils de vida:

«Te abre la mente hacia otras culturas, hacia otras personas, a veces cuando tienes un momento difícil te ayuda a olvidarte, porque al tener costumbre de viajar, salir y relacionarte con los demás, te hace estar dispuesto a recibir de los demás. A veces no lo valoramos, pero es importante el día a día en una persona» (Entrevista 1 Navarra).

El component educatiu també s'assenyala en les entrevistes, atès que orienta les motivacions del viatjant i permet entendre quins aspectes li interessin més dels destins:

«Una persona que tiene un nivel educativo medio-alto, en mi opinión, es más abierto a tratar de hacer preguntas, tratar de conocer más a fondo el destino. No es una persona que se encierra en un hotel y quiere que lo guíen todo el tiempo. El nivel educativo es muy importante en la persona. Creo que este grupo de personas queremos conocer la cultura y no solo lo comercial; también queremos conocer el idioma si es diferente, eso influye, una persona a la que no le interesa la cultura y sólo el destino es distinta de una persona que va realmente a conocer el lugar. Considero que es importante en el ámbito personal» (Entrevista 2 Estats Units).

Una qüestió que surt a les entrevistes és la vessant d'entesa intercultural i de coneixement de distints pobles i països que promou aquesta manera de viatjar:

«I really believe if you go travelling you learn a little bit more about other countries, other people, other cultures. And I think that is let's say what you could appreciate much because if you just live in a country and you do not travel and you are

probably in the situation that you wouldn't understand other people» (Entrevista 3 Alemanya).

Les persones entrevistades defineixen el turisme cultural com aquell que està orientat als atractius patrimonials del lloc que visiten, sobre el qual s'informen. En qualsevol cas, la gent entrevistada prioritza la part relacional i experiencial del viatge per damunt de la part més clàssica de visitar museus i monuments. Una segona concepció d'aquest turisme és entendre'l com una implicació amb la cultura del lloc que es visita, que s'intenta conèixer més. En altres paraules, segons algun entrevistat, es tracta de prendre part del país, d'entendre'n la cultura i intentar conèixer-lo més:

«Per a mi el turisme cultural és el que et permet conèixer tots els aspectes de la societat, poble o ciutat que visites i interactuar-hi» (Entrevista 4 Mallorca).

El turisme responsable és un altre aspecte tractat en les entrevistes. Es posa l'accent en el respecte de l'entorn: «que no se note que has pasado» (Entrevista 5 Madrid); «no dejar mucha huella en los lugares a los que uno va» (Entrevista 2 Estats Units). També es parla de comportament cívic i respectuós i de l'educació preventiva sobre la manera de viatjar.

Els límits del turisme i en concret els impactes negatius del turisme de massa a Mallorca també es comenta amb els participants de l'ISSU. Els entrevistats han tingut una bona experiència en la seva estada en el marc del programa universitari. En canvi, encara tenen una percepció negativa del conjunt del turisme a l'illa:

«Porque si continúan con el turismo masivo de mucho consumo, ruido, basura y pelea, para mí es nocivo y no deja tanta divisa como se piensa. Es gente que solo bebe cerveza, no apoya los museos ni los restaurantes. Yo creo que en Mallorca deberían diversificar lo que ya tienen» (Entrevista 2 Estats Units).

També hi surt la incidència negativa d'estereotips transmesos des dels mitjans de comunicació:

«Yo vine a Mallorca de vacaciones hace cuarenta años. Me pareció un lugar idílico, pero veo que Mallorca ha dado un giro. Las noticias que nos llegan son de que todo va a peor; el turismo no respeta a nada ni a nadie. Pienso que se tiene que dialogar mucho.

»Las noticias que llegan del "balconing", redadas de drogas... Ahí yo pienso que será fallo de muchas autoridades, políticos, policía... Yo pienso que todo el conjunto tendrá que cambiar, porque si no, haremos la ciudad sin ley.

»De aquel turismo que yo conocí, que estábamos en L'Arenal, caminabas por la calle, la playa, creo que no queda nada» (Entrevista 1 Navarra).

Altres qüestions que s'esmenten en relació amb els impactes negatius són les molèsties als residents, els comportaments incívics del turisme de gatera i l'allotjament turístic residencial que comporta la manca d'habitatge.

El darrer aspecte treballat en les entrevistes és l'atractiu de Mallorca i com la «vendrien» com a destinació de turisme cultural. Un dels entrevistats destaca el potencial de l'illa per a la imatge audiovisual i alhora també parla de la importància de potenciar els pobles amb identitat:

«Si yo tuviera influencia, haría como en la zona de Los Ángeles, que se basa mucho en el cine. En Mallorca haría lo mismo. Tienen mucho monumento, agua, playas hermosas; el campo es único, con ese paisaje de almendros y molinos de viento; tienen mucho que explotar, la luz es muy buena... escritores, pintores... Pueden traer otro tipo de turismo, por ejemplo, el cine, no produce humo y produce mucha divisa.

»Por otra parte, los pueblos que ya están establecidos, como Sóller, que tienen mucha cultura y arquitectura, pueden vender esa imagen y hay gente a quien le gusta ese turismo y eso crea empleo todo el año, con bares sofisticados y restaurantes sofisticados con chefs de renombre. »Aquí debería ser un poco más elitista, no como Montecarlo, porque ahí es juego, aquí es paisaje, gastronomía...

»Una de las razones por las que vine, fue porque vi una película, que sucedía en Mallorca, y me gustó el paisaje. Lo recomiendo ampliamente. He hecho un viaje muy largo, pero me llevo una gran satisfacción» (Entrevista 2 Estats Units).

Una altra persona entrevistada assenyala que cal donar més protagonisme als aspectes diferenciats del turisme de sol i platja, per trencar els estereotips en els mercats emissors (en el seu cas fa referència a l'alemany):

«La cultura de s'Arenal és el que hi ha realment a la ment de la gent d'Alemanya. Després de dos anys a l'ISSU i tot el que hem vist i ens han explicat, Mallorca té moltes més coses per oferir. Hi ha cultura, quelcom que heu de promoure i que automàticament faria baixar el turisme barat, perquè hi ha molt a veure i que té més valor (Entrevista 3 Alemanya).»

Una altra entrevistada destaca l'encant del paisatge i dels pobles petits i mercats locals. Alhora apunta els elements que promocionaria:

«Crec que els paisatges i els llocs són molt bonics a Mallorca. Em va agradar especialment Deià i Formentor. Mallorca és tan petita que pots anar voltant i ho pots veure tot, i això és bo. I m'agraden els pobles petits amb les seves paradetes de fruita i verdures. [...] Si hagués de promocionar l'illa, destacaria les vistes excepcionals, el temps assolellat, la gent amigable i molt a veure malgrat que no és un país amb patrimoni històric» (Entrevista 6 Estats Units).

7. Discussió i conclusions

La International Summer Senior University, en les seves deu edicions, ha constituït una oportunitat excepcional per combinar educació i turisme, i alhora ha fomentat una proposta adreçada a la gent gran que permet conèixer l'illa de Mallorca d'una altra manera. En el present capítol es recullen les valoracions de part dels participants de la darrera edició.

Els distints entrevistats coincideixen a assenyalar que l'illa té molt potencial més enllà dels estereotips. Es tracta d'un alumnat amb molta d'experiència en viatges i una alta formació. Per tant, les seves opinions són il·lustratives d'un fragment del conjunt de la gent gran amb capacitat adquisitiva i voluntat per viatjar. Alhora són generadors d'opinió i vehicles molt adients per a la difusió boca-orella entre els seus amics i coneguts. I aquesta difusió la poden fer tant de manera presencial com de manera virtual, a través de les xarxes socials.

En conjunt, els participants en el programa ISSU assenyalen que són partidaris d'un turisme com a forma d'aprenentatge, que permet l'entesa intercultural, conèixer la població local i que minimitzi els impactes negatius.

Pel que fa a les implicacions pràctiques i polítiques del present capítol, el coneixement de primera mà, de manera qualitativa, de les opinions dels entrevistats permet aportar elements per millorar la política de promoció turística per a aquest segment de visitants. Quant a les limitacions, som conscients que es tracta d'una mostra reduïda de persones amb un perfil concret: un turista que cerca aprendre i tenir experiències. En relació amb les línies de futur, es recomana explorar les possibilitats del turisme educatiu, un sector encara emergent però amb molt de recorregut potencial en destinacions com Mallorca, en vista d'iniciatives de caràcter mundial com els Senior Study Tours de la International Association of Universities of the Third Age.

8. Proposta de bases per a un turisme sènior cultural a partir de programes educatius internacionals per a la gent gran

Les bases per a un turisme sènior cultural a partir de l'experiència del programa educatiu internacional ISSU ha de preveure els aspectes següents:

- El turisme sènior cultural ha de proposar experiències enriquidores, tenint en compte que la gent gran és un sector exigent amb cada vegada més pes demogràfic i econòmic.
- Els turistes sèniors volen aprofitar el temps, fer coses noves, conèixer gent i socialitzar-se. En aquest sentit, propostes com l'ISSU de turisme educatiu i cultural donen resposta a aquests aspectes.
- Entre les motivacions dels turistes sèniors culturals, una motivació important és la demanda d'aprenentatge. Calen propostes en la línia de l'ISSU, que recullin aquesta demanda.
- A partir de l'estudi dels participants en les diferents edicions de l'ISSU, podem determinar que el turisme cultural ha d'oferir l'acumulació de noves experiències i coneixements, a més de fomentar la interacció social i l'intercanvi intercultural.

Referències bibliogràfiques

Alén, E., Domínguez, T. i Losada, N. (2012). New opportunities for the tourism market: senior tourism and accessible tourism, A M. Kasimoglu (Ed.). *Visions for Global Tourism Industry - Creating and Sustaining Competitive Strategies*. InTech, ISBN: 978-953-51-0520-6.

Anguera, T. (2013). Diseño de programas educativos para mayores. *El Guiniguada*, 22, 8-26.

Chen, Y. i Feeley, T. (2014). Social support, social strain, loneliness, and well-being among older adults: an analysis of the Health and Retirement Study. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31 (2), 141-161.

Gairín, J., Rodríguez-Gómez, D., Armengol, C. i Arco, I. (2013). El acceso a la universidad para personas mayores en España. Los programas universitarios para personas mayores: Revisando la realidad. *Revista de Orientación Educativa*, 27 (51), 45-65.

Huxhold, O., Miche, M. i Schüz, B. (2013). Benefits of having friends in older ages: differential effects of informal social activities on well-being in middle-aged and older adults. *Journals of Gerontology. Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69 (3), 366-375.

Lumsden, B. D. (1985). *The old adult as learner. Aspects of educational gerontology*. Washington: Hemisphere Publishing Corporation.

Marín, M., García-González, A. J. i Troyano, Y. (2006). Modelo de ocio activo en las personas mayores: Revisión desde una perspectiva psicosocial. *Revista Internacional de Ciencias Sociales y Humanidades, SOCIOTAM*, 16 (19), 147-167.

Merz, E. i Huxhold, O. (2010). Wellbeing depends on social relationship characteristics: comparing different types and providers of support to older adults. *Ageing and Society*, 30 (5), 843-857.

OCDE (2009). *The impact of culture on tourism*. Paris: OCDE.

OCDE (2015). *OECD Expected years in retirement*. http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015_pension_glance-2015-en

Paterson, I. (2007). Information sources used by older adults for decision making about tourist and travel destinations. *International Journal of Consumer Studies*, 31, 528-533.

Pérez-Albéniz, A., Pascual, A., Navarro, M. C. i Lucas-Molina, B. (2015). Más allá del conocimiento. El impacto de un programa educativo universitario para mayores. *Aula Abierta*, 43, 54-60.

Richards, G. (2003). What is cultural tourism? In van Maaren, A. (Ed.) *Erfgoed voor Toerisme. Nationaal Contact Monumenten*. Recuperat de: https://www.academia.edu/1869136/What_is_Cultural_Tourism

Richards, G. (2007). *Cultural tourism: global and local perspectives*. Londres: Routledge.

Sie, L., Patterson, I. i Pegg, S. (2016). Towards an understanding of older adult educational tourism through the development of a three-phase integrated framework. *Current Issues in Tourism*, 19, 2, 100-136.

Vives, M., Orte, C. i Ballester, L. (2015). Efectos de los programas universitarios en personas mayores en su red y apoyo social. El ejemplo de la Universitat Oberta per a Majors. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 25, 299-317.

Autors

CARMEN ORTE SOCIAS

Llicenciada en Psicologia i doctora en Ciències de l'Educació. Té quatre quinquennis de docència reconeguts i quatre sexennis de recerca. Té activa l'excel·lència investigadora. És la investigadora principal en temàtiques de programes de prevenció familiar basats en l'evidència científica del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES), de la UIB. En l'àmbit de la formació al llarg de tota la vida, va crear la Universitat Oberta per a Majors (UOM) el curs 1997-1998 i l'ha dirigit fins al mes de juliol de 2013. És la directora de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal i la directora de l'Anuari de l'envelliment de les Illes Balears. És la directora de la International Summer Senior University. Des de juny de 2018 és la Directora General del Instituto de Mayores y Servicios Sociales (IMSERSO) del Govern d'Espanya.

JOAN AMER FERNÁNDEZ

Llicenciat i doctor en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. Membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES, <http://gifes.uib.eu>). Les seves línies de recerca són els programes familiars basats en l'evidència, la pedagogia social i la sociologia de l'educació i la família.

CARMEN LÓPEZ-ESTEVA

Educadora social llicenciada en Psicopedagogia per la Universitat de les Illes Balears. Orientada als temes d'inclusió i participació familiar amb el treball de fi de màster sobre orientació educativa per a la transformació escolar als centres de secundària, pendent de publicar. Cursa el Doctorat d'Educació en el grup de recerca GIFES (Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social) i les seves línies de recerca són l'envelliment amb èxit i la cohesió social.